

Op weg na 'n menswaardige samelewing? Die rol van teorievorming en wetgewing.

ABSTRACT

On the way to a society of human dignity? The role of theory-formation and lawmaking.

The Bill of Rights of the South African Constitution of 1996 envisages a society of human dignity, both in its preamble and in article 10. The logic seems to be that the fulfilment of human rights will imply the actualisation of a society of dignity. This paper investigates the role that both theory-formation about the implementation of human rights and lawmaking processes that enhance the implementation of human rights, can play in the realisation of a society of human dignity.

1. INLEIDING

Voor 1994, was Suid Afrika bekend vir sy apartheidsbeleid wat rasseskeiding, vervreemding, en onderdrukking in die hand gewerk het en boonop deur wetgewing afgedwing en by implikasie geregverdig is. Dit het intense en langdurige politieke spanning veroorsaak, wat rassehaat, opstand en geweld veroorsaak het. Daarom het die koms van demokrasie met 'n nuwe grondwet wat 'n Handves van Menseregte insluit, en menswaardigheid voorstaan, die hoop op die totstandkoming van 'n menswaardige samelewing onder vele laat opvlam.

In hierdie artikel word ondersoek ingestel na die rol wat teorievorming en die hersiening van publieke wetgewing kan speel wat kan bydra tot die ontwikkeling van 'n menswaardige samelewing. My uitgangspunt is dat teorievorming en die hersiening van publieke wetgewing beide in diens staan van die bou van 'n menswaardige samelewing. Die sterk beklemtoning in die aanhef van die Grondwet en artikel 10 van die Handves van Menseregte bevestig dié siening.

2. TEORIEVORMING EN DIE BOU VAN 'N MENSWAARDIGE SAMELEWING

In hierdie afdeling word die rol van die ontwikkeling van teorieë ondersoek wat kan bydra tot die implementering van menseregte wat die ontwikkeling van 'n menswaardige samelewing tot gevolg het.

Akademici is van mening dat meer as 'n Handves van Menseregte nodig is om 'n menswaardige samelewing te ontwikkel. Deur hul betrokkenheid by teorievorming met betrekking tot die bevordering en implementering van menseregte, kan hulle egter 'n waardevolle bydrae daartoe lewer.

Teorie en teorievorming is van groot belang in die bou van 'n gemeenskap waardeur die beginsels van menseregte beliggaam word. Smit wie se bydrae vanuit 'n teologiese perspektief spruit, wys daarop dat teorie en/of teorievorming 'n invloed het op die ontwikkeling en implementering van beleid, wetgewing en algemene transformasie. Hy waarsku egter teen die gevaar wat hy "theoretical drag" noem (Smit in Van der Walt, 2005:225).

Die bydrae van akademië, veral dié van teoloë, ten opsigte van teorievorming kom volgens

Smit tot uiting in ses verskillende vorme. Met betrekking tot die oriëntering van teorievorming voeg teoloë 'n eskatologiese faset daaraan toe. Deur dit wat daardeur in die vooruitsig gestel word, word die aktiviste van geregtigheid en gelykheid geïnspireer en die slagoffers van onregverdige optrede bemagtig om nie moed te verloor en hulle lot bloot as norm te aanvaar nie. Die waarde van hierdie bydrae lê daarin dat almal daardeur bewusgemaak word van die feit dat die mate van geregtigheid wat nou ervaar word, nie noodwendig die finale vorm daarvan is nie, maar dat geregtigheid iets is wat in die proses van vervolmaking is.

Die direkte gevolg van dié bydrae is volgens Smit die feit dat kritieke en self-kritiese denke daardeur gestimuleer word. Alle rolspelers ten opsigte van politieke, ekonomiese en wetlike geregtigheid word daarvan bewusgemaak dat alle beleidstukke, wetgewing en konstitusies oop is vir kritiese evaluering en as sodanig ook vir verbetering.

Die bydrae van die teoloë is veral gerig op die gemarginaliseerdes se posisie. Die teorievormers word attent gemaak daarop dat die mense op die rand van die samelewing ook belangrik is, en deel vorm van die menswaardiger samelewing. Hieruit vloei voort dat die wetgewende departement die gemarginaliseerdes nie slegs as mense moet onthou en herstel nie, maar veral deeglik kennis neem en probeer vergoed vir die pyn, onderdrukking, ongeregtigheid, ontkenning, uitsluiting, verwerping, geweld en misbruik wat deur hulle ervaar is.

Bogenoemde kom neer op die erkenning van die waardigheid van die mens wat dien as uitgangspunt vir die transformering van die gemeenskap. Dié motivering vir die ontwikkeling van 'n beter, vreedsame, leefbare, waardige en menslike samelewing, geniet voorrang bo enige ander.

In die lig van genoemde, is dit dus vanselfsprekend dat die akademië teorieë waarin menseregte sentraal staan, sal ondersteun. Smit formuleer dit soos volg: "(H)uman rights provide perspectives of a human world" (Smit in Van der Walt, 2005:234). Hy argumenteer verder:

It would therefore – at least from this theological perspective – be totally consistent with the faith, confession and theology of the Christian church if the South African ecumenical church, denominations and congregations, including church leaders and individual believers, would show very strong commitment to support the increased implementation of these social and economic rights, and would be very concerned with slow social transformation and delivery. To the extent that the South African church – understood in this comprehensive way – is not eagerly involved in supporting such implementation and does not contribute to the formation of public opinion and thereby practical policies in this direction, this would indeed be inconsistent with the faith, confession and theology of the church, and would raise the question of 'theoretical drag' (Smit in Van der Walt, 2005:234).

Smit se term: "theoretical drag" kom neer op die vertraging van die implementering van sosiale en ekonomiese geregtigheid. Dit bring mee dat die totstandkoming van 'n menswaardige samelewing óf op die lange baan geskuif word óf selfs nooit realiseer nie. Smit meen die oorsake vir vertraging is onder andere die feit dat wette en die wetgewende stelsel redelik gesagdraend is en as sodanig stadig verander. Dit kan ook toegeskryf word aan die feit dat wetgewing die veiligheid en sekuriteit van die gemeenskap ten doel het. Die feit dat die publieke verwagting en opinie nie uit die staanspoor vatbaar is vir wetgewing wat sosiale en ekonomiese geregtigheid beliggaam nie, dra ook by tot "theoretical drag". Dus moet die rol van die akademië ten opsigte van teorievorming nie onderskat word nie.

Koopman (2005b:128) deel Smit se uitgangspunt, naamlik dat akademië, in dié besonder teoloë, kan help met teorievorming wat die ontwikkeling van 'n menswaardige samelewing ten doel het. Koopman wys egter ook daarop dat teologie (godsdienst), ten spyte daarvan dat dit 'n positiewe en konstruktiewe¹ bydrae kan lewer tot die teorievormingsproses, ook in die verlede

---

1 Oor die konstruktiewe rol van teologie, veral in Suid-Afrika, sien onder andere Walshe, in Elphick en

al 'n negatiewe² en destruktiewe rol gespeel het.

Koopman (2005b:131) benadruk dat ten einde sosiale en ekonomiese regte te herstel die interaksie tussen byvoorbeeld die teologie, akademiese instellings, die media en gemeenskapsorganisasies van groot belang is ten einde op die vraag te antwoord: Hoe gaan dit die kwesbaarstes (gemarginaliseerdes, armstes van die armes) van die gemeenskap raak? (Koopman, 2005b:133).

Koopman (2005b:132) waarsku verder dat teologie nie net die rol van waghond (soos wat die geval was tydens apartheid was) moet speel nie. Teologie moet ook nie as 'n gekoöpteerde tot die agenda van die regering gebruik word nie, maar moet as 'n volwaardige agent tot die debat van teorievorming toetree.

Teologie as volwaardige rolspeler in die teorievormingsproses se besondere impak lê op die gebied van moraliteit. Teologie kan, volgens Koopman, alle rolspelers help om in te sien dat die implementering van menseregte nie net 'n politieke, sosiale, wettiese, filosofiese en sosiologiese uitdaging is nie, maar dat dit ook 'n morele uitdaging is. Sy argument is: "Morality has to do with the wellbeing, happiness and wholeness of human beings and other creatures. Something is morally good when it serves this wellbeing and it is morally bad if it does not"³ (2005b:134).

Gustafson meen dat teologie die teorievormingsproses op vier maniere tot hulp kan wees, naamlik: deur middel van die profetiese-, narratiewe-, etiese- of tegniese-, en beleidsdiskoerse. Hierdie vier diskoerse probeer onder meer vasstel wat die wortels van morele en sosiale probleme is en wys ook op die haalbaarheid van 'n beter morele en sosiale gemeenskap. Deur die siening sluit Gustafson aan by Smit, wat meen dat teologie 'n eskatologiese aspek toevoeg tot die betekenis van teorievorming. Verder meen Gustafson⁴ dat die narratiewe diskoers veral belangrik is vir teorievorming, aangesien dit die mens help onthou. Volgens Gustafson speel stories⁵ ook 'n rol in die vorming van die mens se gewete en karakter. Dit dien as illustrasie ter verduideliking van teorie. Die etiese of tegniese diskoerse gebruik konsepte wat gewoonlik Christelike oortuigings ondersteun word, maar wat terselfdertyd met ander geloofsoortuigings gedeel word. Die beleidsdiskoers worstel met vrae soos: Wat is nou eintlik die wenslike binne die raamwerk van wat wel moontlik is?; Het ons die mag om verandering te beïnvloed?; en, Wat is die tydsraamwerk waarbinne doelwitte bereik moet word?

Die teorievormingsproses vir die transformering van vervalde, gebroke en hooplose gemeenskappe kan nie die belangrikheid van konsepte soos geregtigheid, sosiale en ekonomiese bemagtiging onderskat nie. Vir die massas wat vroeër deur die politieke bestel gemarginaliseer is, kon politieke regstelling en die verkryging van menseregte swaar geweeg het. Met sosiale en ekonomiese ongelykhede wat steeds aan die orde is, kan die klem verskuif van politieke gelykheid na veral die genot van sosiale en ekonomiese geregtigheid. Politieke regte en menseregte beteken maar min in die aanwesigheid van sosiale en ekonomiese ongelykhede. Koopman beklemtoon dit op 'n uitsonderlike manier (2005b:135). Sy keuse om geregtigheid te verstaan as "compassionate justice" werp selfs meer lig op en beklemtoon weereens die belangrikheid van

---

Davenport (1997:383–399), en De Gruchy (1997:445–454) asook Koopman (2003:1–19). Sien ook die werk van Küng met betrekking tot die potensiele opbouende en konstruktiewe rol van teologie, onder meer Küng (1996) asook Küng en Kuschel (1993).

2 Sien Huntington (1997). Vir verdere insig oor die negatiewe uitwerking van teologie (godsdienste) met betrekking tot sosiale en ekonomiese geregtigheid, sien Berger (1999) asook Green en Neuser (1996).

3 Vir 'n definisie van moraliteit in terme van die idee van sekuriteit en welstand, sien Birch en Rasmussen, 1989:38–39.

4 Vir 'n breër insig, sien Gustafson, 1988a en 1988b.

5 Met betrekking tot die rol en belangrikheid van stories, was Hauerwas sekerlik die teoloog en etikus wat dit weer op die voorgrond geplaas het. Sien van sy belangrike werke: Hauerwas, 1974; 1977; 1981; 1983, asook sy ander werke.

die rol van die akademië in teorievorming. Koopman argumenteer:

Justice has two dimensions that can be derived from two different words for justice in Hebrew. Tsedaqah refers to the sacrifice that is required to transform people into just people and into people who are also willing to make sacrifices for the sake of the other. Mispat refers to forensic justice that is enforced by legal measures. These measures would include contemporary notions like human rights. Compassionate justice therefore would argue that legal justice and the ethos of compassion and sacrifice, cooperate to bring forth a life of justice and dignity for all humans and the environment (2005b:135).

Die transformasie van gemeenskappe kan, soos bo geargumenteer is, deur die vorming van teorieë wat die implementering van menseregte bevorder, aangehelp en selfs versnel word. Dit alleen is egter nie genoeg nie. Dié inisiatief moet gerugsteun word deur die hersiening van bestaande wette. Die standpunt sal in die volgende paragrawe geargumenteer word.

3. DIE HERSIENING VAN PUBLIEKE WETGEWING EN DIE BOU VAN 'N MENSWAARDIGE SAMELEWING

In dié afdeling word die rol wat hersiening van publieke wetgewing in die bou van 'n menswaardige samelewing speel, ondersoek.

Voordat die rol van die hersiening van publieke wetgewing in die skep van 'n menswaardige samelewing ondersoek word, word geargumenteer dat alhoewel wette alleen nie 'n menswaardige samelewing kan waarborg nie, dit tog 'n baie belangrike rol in die totstandkoming daarvan speel.

Sowel die Handves van Menseregte (wette) as moreel, verantwoordelike optrede van mense (burgers) van die samelewing is nodig om 'n menswaardige samelewing te ontwikkel. Cane (2002) argumenteer dat 'verantwoordelikheid' fundamenteel 'n wetlike konsep is, wat egter meer dikwels buite die raamwerk van die wet gebruik word. In 'n regs-konteks beteken die term: 'verantwoordelikheid'⁶ om aanspreeklik te wees. In 'n morele konteks verwys dit na mense se optrede/gedrag (conduct) en die gevolge daarvan.

Cane werp verder lig op die korrelasie tussen Handveste van Menseregte teenoor morele verantwoordelikheid deur aan te voer dat wette (handveste) geïnstusionaliseer is, met ander woorde dat dit die gesag van die regering dra en as sodanig afdwingbaar is, wat nie die geval is met moraliteit nie. Cane verwys egter uit 'n sosiologiese gesigshoek na die families, skole, kerke en geïnteresseerde groepe as institusionele strukture wat 'n groot rol speel en bydraes lewer tot die stigting, handhawing en verstewiging van ekstra wetlike norme. Dit verskil van die juridiese institusionele strukture in die sin dat baie mense dit nie erken as gesaghebbende morele instellings nie. "For many people, morality is a purely matter of values, unclouded by claims of authority" (Cane, 2002:11). Hierteenoor geniet die wetlike instellings gesaghebbende erkenning.

Cane sien die wet (handves) en morele verantwoordelikheid as deel van een groot tapisserie van verantwoordelikheid en praktyk. Die wet kan morele diskussies verryk.

Viewing the relationship between law and morality as being symbiotic in this way also opens up the possibility that just as we may appeal to morality to tell us what the law ought to be, so we may appeal to the law as providing a pointer to sound thinking in the moral sphere. For instance, many would argue that by its rejection of capital punishment, English law takes a position superior to a string strand in its favour in 'popular morality'.

---

6 Hart identifiseer vyf tipes verantwoordelikheid. Hy praat onder meer van rol verantwoordelikheid, informele verantwoordelikheid, wetlik aanspreeklike verantwoordelikheid, moreel aanspreeklike verantwoordelikheid en kapasiteitsverantwoordelikheid (1968: 211–230).

In other areas, too, some might want to argue that the law is, in some respects at least, 'a moral exemplar'. Anti-discrimination law and environmental law provide plausible examples (2002:14).

Die feit dat die wet of gereg 'n rol te vervul het in die skep van 'n menswaardige samelewing is ook deur die bekende teoloog en politieke aktivis Martin Luther King Jr. erken. Dit kom soos volg tot uitdrukking in een van sy stellings:

Morality cannot be legislated, but behaviour can be regulated. Judicial decrees may not change the heart, but they can restrain the heartless. The habits, if not the hearts of people, have been and are being altered everyday by legislative acts, judicial decisions and executive orders. (King, 1986:124).

King erken die beperktheid van die wet wanneer hy daarop wys dat die wet alleen nie die innerlike gesindheid kan verander nie. Hy meen dat iets die hart en siel van die mens moet aanraak: "For interior change to occur, something must touch the hearts and souls of men so that they will come together spiritually because it is natural and right". (1986:124).

Ook suggereer King die onderliggende probleem van sonde wanneer hy daarop wys dat daar "a dark and demonic" kant by elke mens aanwesig is. Hy argumenteer:

[D]ark and demonic responses will be removed only as men are possessed by the invisible, inner law which etches on their heart the conviction that all men are brothers and love is mankind's most potent weapon for personal and social transformation (1986:124).

Wogaman (2000) deel die siening van Martin Luther King Jr, want hy meen die wet of gereg kan wel die optrede van die mens reguleer, maar dat meer as die wet nodig is om die gesindhede van die mens te verander.

Wogaman (2000) beskou die staat as die gemeenskap wat gesamentlik optree en daarom kan die staat in die finale analise nie neutraal staan ten opsigte van die vraag oor die karakter en vorm wat die gemeenskap self aanneem nie. Dus sal die staat, volgens Wogaman, neig om die kulturele weefsel te bevestig of te konfronteer, en indien instansies deur die staat gekonfronteer word om te verander, moet daardie veranderings wat gevra word met toepaslike beleidsvorming en aksies geadresseer word. Dit beteken nie dat die staat⁷ na willekeur moet omgaan met die kulturele weefsel van die sosiale instellings of hardhandig met daardie instansies moet omgaan nie.

Ter ondersteuning van Wogaman (2000) se argument dat die staat/wet en/of gereg ook 'n belangrike funksie vervul in die bou van 'n gelukkige, regverdige, gerespekteerde en menswaardige samelewing, haal hy die voorbeeld van die familielewe, opvoeding en sosiale diskriminasie aan en brei breedvoerig daarop uit.

Die staat se betrokkenheid moet gesien word as 'n poging om die mense en die verhoudings wat die gemeenskap hoog aanslaan, te beskerm. Wogaman meen dat seks die potensiaal het om mense kwesbaar te laat, veral vir misbruik, mishandeling en uitbuiting, (soos met prostitusie en die verspreiding van pornografiese materiaal). Staatsregulasies⁸ en wette dien om aan diesulkes

---

7 Wogaman is van mening dat die demokratiese staat nie 'n dilemma kan voorkom nie. Die dilemma is dat aan die een kant die basiese karakter van die samelewing 'n welvoeglike subjek vir politieke dialoog en konsekwente besluit en aksie is. Aan die ander kant, moet die mense wat deur die besluit van die staat geraak word se vryheid gerespekteer word, indien die staat waarlik demokraties is. Wogaman hou vol dat mense wel verander deur wat met hulle sosiale instansies gebeur (2000:305).

8 Wogaman is van mening dat daar 'n pendulumswaai tussen onderdrukkende en verligte beleidsvorming te bespeur is. Hy skryf dit toe aan die gesindheidsverandering van die mens. Dit sal ook so in die toekoms wees. Hy meen wat vir die Christen in sulke tye van belang is, is die vraag of mense gaan seerkry en hoe hulle gaan seerkry. Dus, om seerkry te vermy of te verminder, is regulasies nodig. Hier haal Wogaman die gebruik van regulasies ten opsigte van die huweliksverhouding, egskedding, niehuweliksverhoudings, homoseksuele verhoudings, die gebruik van voorbehoedmiddels en aborsie aan om na die nuttige gebruik

beskerming te verleen. Mense moet beskerm word teen sogenaamde “victimless crimes” wat mense wel dehumaniseer: “Insofar as such things involve what criminologists refer to as ‘victimless crimes’, a case can be made for a more relaxed legal environment, although what appears to be ‘victimless’ may not be when participants are dehumanized” (2000:307).

Wogaman meen dat die staat se betrokkenheid by die opvoeding van die jeug ’n groter bydrae lewer tot die vorming van die samelewing as wat daar algemeen aanvaar word. Die opvoeding van die jeug het sy eie dilemmas⁹ en dit, meen Wogaman, moet deur, sowel die staat as die ouers gepak word. ’n Demokratiese staat moet die integriteit van die jongmense beskerm en homself daarvan weerhou om absolute eise aan hulle te stel. Die staat en ouers moet die kind beskerm teen groepsdruk. Wogaman erken dat beide die ouers en die staat ’n belangrike rol te speel het in die opvoeding van die kind en gesien vanuit ’n Christelike oogpunt: “that responsibility is to help prepare the young for a life of responsible freedom” (2000:314).

Wogaman argumenteer sterk dat die staat ook ’n verantwoordelikheid het om sy mense teen sosiale diskriminasie te beskerm. King in sy werk van (1986), suggereer dat hy dié idee ondersteun. Wogaman verwys self na die tyd in Amerika (in 1950) toe mense se gesindheid die vereiste gedragsoptrede soos uitgespel in die wet, nagevolg het.

One of the striking revelations of the civil rights changes in the United States from 1950s on is that the attitudes of people often follow required behavioral changes. Desegregation of the armed forces, schools, public accommodations, and public transportation – while not exactly ushering in the beloved community – have led people to accept one another in new ways . . . One tends to regard with respect those whom one is required to treat with respect. (2000:316).

In die lig hiervan meen Wogaman dat: “law has a teaching as well as a regulative function in social relations” (2000:316).

Wogaman sien regstellende aksie deur die staat geïmplementeer ook as nodig om diskriminerende regulasies van vroeër reg te stel en noem hy dat regstellende aksie¹⁰ ook die potensiaal het om die beginsel van gelykheid en inklusiwiteit te bewerkstellig. Hy waarsku egter dat regstellende aksie tydgebonde moet wees en later uitgefaseer moet word. Wogaman meen dat regstellende aksie, gesien uit ’n Christelike gesigshoek, tot voordeel van almal kan wees: “for all people gain from the inclusiveness of the community just as all people are injured by the oppression of any” (2000:319).

Cane (2002) sê ten opsigte van bogenoemde dilemmas dat kennis geneem moet word van morele verskille en indien morele verskille so diep gesetel is dat dit konflik tot gevolg kan hê, die wet wel standpunt ten opsigte van die saak (morele geskil) moet inneem en sy institusionele gesag moet gebruik om dit afdwingbaar te maak, ten einde die konflik te kontroleer, te reguleer en eindelik te besleg. Hy gee egter toe dat die gereg se ingrepe nie noodwendig die konflik sal oplos of uit die weg ruim nie. Hy meen dat diegene in ’n demokratiese staat volgens wie die Handves moreel verkeerd is, wel ’n morele plig het om dit te respekteer en hulle daaraan te onderwerp. Die wet kan dus vanweë sy geïnstansionaliseertheid die negatiewe sosiale effek wat die morele geskil op die gemeenskap het, verlig. Positiewer gestel, meen Cane dat produktiwiteit

---

en relevante funksie van die wet te wys. Vir meer besonderhede, sien Wogaman, 2000:306–323.

9 Van die dilemmas wat met die opvoeding van die jeug verbind word, is die vraag oor wie se verantwoordelikheid dit is om toe te sien dat die kind opgevoed word en aan wie die kind behoort. In die geval waar daar konflik is oor die inhoud van die opvoeding is die vraag wie se wense eerbiedig moet word en wat van die kind se regte. Vir meer hieroor, sien Wogaman, 2000:306–323.

10 Regstellende aksie het ook sy eie dilemmas waarmee die staat worstel. Wogaman belig een van die dilemmas, deur die “Bakke-geval” aan te haal. Hy meen ’n mens kan nie met dié stelsel, die diskriminasie van die verlede oorkom sonder om nuwe vorme van diskriminasie teen die individu, wat nie eens verantwoordelik is vir die diskriminasie van die verlede, te skep nie. Sien Wogaman, 2000:306–323.

en sosiale interaksie net moontlik gemaak word binne die raamwerk van ooreengekome norme en gedrag. Wanneer mense se norme verskil, is die wet wel 'n meganisme waardeur mense met verskillende uitgangspunte keuses kan uitoefen.

The contribution it can make to facilitating cooperative and productive social life gives those whose views are not embodied in the law a reason to comply with it regardless of the dissonance between what it requires and their own vision of the ideal society (2002:15).

Selfs waar daar algemene ooreenstemming is oor morele sake, kan die wet as gevolg van sy institutionaliteit waardevolle bydraes lewer tot die afdwingbaarheid daarvan. Op die manier kan die wet, soos Braithwaite opmerk, 'n "moral educator" wees (1987:569): "The fact that the law may provide us with reasons for action in these ways reinforces the point that we should not ignore the law in seeking to understand complex concepts such as responsibility" (Cane,2002:15).

Vir Wogaman (2000) is die betrokkenheid van die staat in die regulering van sosiale moraliteit 'n gegewe en sal dit so bly in die toekoms. Hy meen egter dat die verhouding tussen staat en moraliteit, wette en morele verantwoordelikheid, sentreer om dit wat mense verwag hulle gemeenskap moet wees en waarom, asook hoe hulle meen die ideaal bereik en volgehou kan word.

Wogaman (2000) meen dat 'n demokratiese staat genoegsaam geleentheid aan sy burgers moet bied tot deelname aan die debat en die besluitnemingsproses. Hy kom egter tot die gevolgtrekking dat alhoewel Christene die regte en verantwoordelikhede van die staat erken ten opsigte van sosiale morele kwessies hulle hul eie unieke bydrae moet lewer. Hierdie bydrae is onder meer om verantwoordelik op te tree.

Wat ook nodig is om 'n menswaardige samelewing te ontwikkel, is die herformulering van wette wat die implementering van menseregte bevorder. Wette moet dus hersien en aangepas word om die nuwe demokraties- en menseregtegeoriënteerdheid daarvan te weerspieël. Die aanpassing van wette om in ooreenstemming met menseregte te wees, is nog 'n vorm van verantwoordelikheid.

Die wyse waarop die nuwe Suid Afrikaanse regering¹¹ hierdie verantwoordelikheid benader het,, was deur die wysiging of skraping van diskriminerende wette. Dit word in die volgende afdeling aan die orde gestel.

Behalwe die skraping van alle diskriminerende wette, meen Sparks (2003) dat die opheffing van wette¹² wat die vryheid van spraak beperk het en daardeur ook die media aan bande gelê het, van die belangrikste boustene in die ontwikkeling van 'n demokratiese gemeenskap is. Hy stel vryheid van spraak gelyk met 'n ware demokrasie.

... next to the franchising of the black population and the drafting of the Constitution itself, the lifting of restriction on freedom of speech and the media and their entrenchment in the Constitution has been the most important democratizing feature of the new South Africa (Sparks, 2003:62).

Sparks gaan sover om die vryheid van spraak as dié essensiële vryheid te identifiseer. Dié wet moet egter gerugsteun word deur 'n verskeidenheid wette wat daarop gemik is om Suid-Afrika te omskep in daardie menswaardige lewensruimte. Sparks stel dit soos volg:

The Promotion of Access to Information Act, which became law in February 2000, aims at giving effect to a constitutional clause stating that everyone has the right to any information held by the state; while the Protected Disclosures Act, passed six months later, sets out

---

11 Die regering se jongste program, die 'Accelerated and Shared Growth Initiative for South Africa' (ASGISA) om armoede te verlig, lewer indirek 'n bydrae tot die opheffing van menselewens en kan inderdaad bydra tot die ontwikkeling van 'n menswaardige samelewing.

12 Oor die kompleksiteit van die ondersteunende wette, sien Sparks, 2003:71-97.

procedures and protections for employees who blow the whistle on malpractices in the organizations for which they work in both the public and private sectors (2003:72).

Sparks (2003) verwys ook na die feit dat die wette, hoe goed ook al, nie noodwendig alle ontluikende situasies volledig en op die mees gepaste wyse sal kan oplos nie.¹³ Wat wel seker is, is dat die pers nou vryer is as wat dit gedurende die apartheidsera was (Sparks, 2003).

Wette ten opsigte van kinders, vroue, werkers en seksuele oriëntasies is van die wette wat radikale verandering ondergaan het. Afdeling 28 van die Suid Afrikaanse Handves van Menseregte, getitel 'Kinders' verleen spesifieke regte aan kinders. Dit is egter nie die enigste instrument wat die wet gebruik om kinderregte te beskerm nie. Wetgewing wat voorsiening daarvoor maak dat kinderregte beskerm word, is onder meer die Kindersorgwet van 1983 wat bepaal dat dit 'n kriminele oortreding is wanneer iemand wat onderhoud moet betaal, dit nie doen nie. Die Handves van Kinderregte van 2003 is bedoel om die wet van 1983 te vervang. Ook maak die Die wet op Basiese Diensvoorwaardes van 1997 voorsiening dat geen kind onder die ouderdom van vyftien jaar in diens geneem mag word nie. Selfs die Wet op Gesinsgeweld van 1998 verleen aan die kind beskerming deurdat hy 'n interdik of beskermingsbevel teen iemand kan kry wat hom misbruik en/of mishandel. Sedert 1996 verleen die Film- en Publikasiewet van 1996 ook beskerming aan die kind. Hiervolgens mag 'n kind nie misbruik word om pornografiese materiaal te maak nie.

Een van die nuwe wette wat in 1997 groot opspraak verwek het, was die Wet op Natuurlike Vaders van Buite-egtelike Kinders van 1997. Volgens dié wet kan vaders van kinders wat buite die huwelik gebore is, deur 'n hof¹⁴ aansoek doen om toegang, toesig en selfs voogdyskap ten opsigte van sodanige kinders..

Die wette met betrekking tot vroue en hul status is noemenswaardig hervorm. Die Aborsiewet van 1996 is suksesvol deurgevoer. Daardeur word erkenning aan die vrou se reproduserende gesondheidsregte verleen om sodoende die nadelige en soms fatale gevolge van onwettige agterstraataborasies te voorkom. Volgens die nuwe wetgewing mag vroue 'n swangerskap tussen 13 en 20 weke op advies van 'n mediese dokter laat beëindig en ook daarna, indien die swangerskap gevaar vir die vrou of fetus inhou. Die Wet op Gesinsgeweld van 1998 was eintlik 'n uitbreiding van die Wet op die Voorkoming van Gesinsgeweld. Volgens die nuwe wetgewing word huishoudelike geweld nie meer as 'n private aangeleentheid beskou nie, maar as 'n oortreding teen die gemeenskap. Die nuwe wet sluit ook ongetroude vroue in wat in 'n verhouding met 'n maat is of leef, paartjies wat in dieselfde geslag-verhoudings is, moeders en hulle seuns asook ander mense wat saamwoon. Ook word gesinsgeweld, seksuele misbruik, ekonomiese misbruik en emosionele en sielkundige misbruik as sodanig aangespreek.

Die Wet op Onderhoud van 1998 maak dit moontlik dat onderhoud outomaties van die salaris van die persoon verantwoordelik daarvoor, afgetrek kan word. Hieruit vloei voort dat die magistraat mag, in 'n geval waar versuim word om onderhoud te betaal, op die besittings van die persoon verantwoordelik daarvoor beslaglê.

As gevolg van die feit dat die meerderheid van die Suid-Afrikaanse werksmag onder die ou bedeling verontreg en uitgebuit is, bied die nuwe arbeidswetgewing groter beskerming aan werknemers. Sedert 1994 is talle nuwe arbeidswette aanvaar waardeur hierdie vergrype en verontregtings aangespreek is. So word deur die Wet op Basiese Diensvoorwaardes van 1997 'n beperking geplaas op die getal werksure van werknemers. Die wetgewing verbied dwangarbeid. Ook kan werkers daarvolgens aanspraak maak op onder meer siekteverlof en kraamverlof.

---

13 Sparks haal vier voorbeelde aan van hoe die vryheid van spraak en die media in die howe van Suid-Afrika getoets is. Sien Sparks, 2003:73-97.

14 Sien <http://www.Constitutionalcourt.org.za/yourrights/knowyourrights-childrensrights.htm>. vir voorbeelde van waar die hofuitsprake sedert 1994, direk of indirek, kinderregte bevestig het.

Kragtens die Wet op Arbeidsverhoudinge van 1995 wat in 1996 in werking getree het, mag werkers aan vakbonde behoort en aan georganiseerde stakings deelneem.

Nog 'n wet wat in lyn gebring is met die demokratiese bestel en menseregte kultuur, is die Wet op Gelyke Geleenthede in die Werksplek van 1998 wat in 1999 in werking getree het. Die wet het bepalinge ten opsigte van regstellende aksie bevat¹⁵. "All employers of fifty or more workers had to adopt measures to ensure that suitably qualified people from designated groups had equal employment opportunities and were equitably represented in all occupational categories and levels of the workforce" (Deegan, 2001:126). Dié wet verleen beskerming aan werkers teen diskriminasie wat op ras, geslag, swangerskap en huwelikstatus gegrond is.

Van die wette wat sedert 1994 hervorm is, is onder andere die wette met betrekking tot mense se seksuele oriëntasie, veral betreffende dieselfdegeslag-voorkeure. Waar homoseksuele- en lesbiese verhoudings tien jaar gelede as onsedelik bestempel en verbied is, het die situasie as gevolg van nuwe wetgewing verander. Volgens die Wet op die Bevordering van Gelykheid en die Voorkoming van Onbillike Diskriminasie van 2000 word die regering verplig om gelykheid te bevorder. Ook geniet diesulkes erkenning en beskerming kragtens die Wet op Gesinsgeweld van 1999, die Wet op Huurbeheer van 1999, die Wet op Gelyke Geleenthede in die Werksplek van 1998, die Wet op Mediese Fondse van 1998 asook die Wet op Arbeidsverhoudinge van 1995. Hierdie tendens het volgens die *Die Burger*, Saterdag 03 Desember 2005 se Bylae 'n verdere ontwikkeling ondergaan, naamlik dat "die konstitusionele hof die regering 'n jaar gracie toelaat ten einde wetgewing so te wysig dat huwelike tussen paartjies van dieselfde geslag volle erkenning geniet". Hierdie wet het in Desember 2006 van krag geword. (2005:18).

In *SakeBurger*, 2 Julie, 2005 berig Amanda Visser dat Die Nuwe Konsepwet op Nasionale Krediet waarskynlik in 2006 aanvaar sal word. Sy was van mening dat regstellings in die geldmark ten bedrae van meer as R360 miljard deur wetgewing afdwing moes word. Sy was ook van mening dat nuwe wetgewing nodig was om verbruikers teen uitbuiting te beskerm, Die nuwe wet moes dus daarvoor voorsiening maak dat kredietverskaffers gedwing word "om genoegsaam inligting in te win oor die skuldvlakke van dié wat geld wil leen, ten einde te verseker dat die lener weet wat die koste van die krediet is en watter alternatiewe daar is voordat hy in sy eie skuld verdrink" (Visser, *SakeBurger*, 2005:24).

Ten opsigte van godsdienskwessies, het die Suid-Afrikaanse Handves van Godsdiensregte en Vryhede die lig gesien. Dit is 'n dokument wat inderdaad kan bydra tot die vestiging van 'n gemeenskap wat menswaardigheid onderskryf. Dié Handves is op 21 Oktober 2010 op 'n vergadering in Johannesburg geëndosseer. Tydens die byeenkoms is die Suid Afrikaanse Raad vir die handhawing en beskerming van godsdiensregte en -vryhede gestig. Die verantwoordelikheid om weë te vind om die Handves aan die parlement voor te lê, is aan dié raad opgedra.

4. KONKLUSIE

Die wetgewing wat sedert 1994 die lig gesien het, is daarop ingestel om 'n menswaardige samelewing, eie aan 'n demokrasie te ontwikkel en te vestig. Die wette wat genoem en bespreek is, is uitgelig om aan te toon dat die aanvaarding van 'n Handves van Menseregte as sodanig nie 'n samelewing waarborg waar menswaardigheid aan die orde van die dag is nie, maar dat

---

15 Die regstellende aksies het nie sonder probleme afgeloop nie. Deegan noem van die probleme wat ervaar is. Onder meer was daar "a lack of trust and confidence between different racial groups; a breakdown in communication between groups; prejudice and stereotype assumptions; poor teamwork; decreased productivity; inter-group conflict; and a high staff turnover, especially among those previously disadvantaged people recruited" (2001:128). Die probleme was geïdentifiseer in 'n nasionale opname onder die eerste honderd beste ondernemings in Suid-Afrika.

wette¹⁶ nodig is, en sekere wette menswaardigheid direk aanspreek.

In die voorafgaande paragrawe is geargumenteer dat dit noodsaaklik was om diskriminerende wette te skrap of te hervorm ten einde 'n menswaardige samelewing te skep. Ook was dit van belang om die demokratiese beginsels, soos vervat in die Nuwe Grondwet van Suid-Afrika, met sy Handves van Menseregte, te ondersteun en ook om die kultuur waarin menseregte gerespekteer word te bevorder. Ek is oortuig daarvan dat teorievorming en die hersiening van publieke wetgewing, die proses daartoe merkwaardig ondersteun.

BIBLIOGRAFIE

- Berger, P. (red.). 1999. *The desecularization of the world: Resurgent religion and world politics*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Birch, B. en Rasmussen, L. 1989. *Bible and ethics in the Christian life*. Minneapolis: Fortress Press.
- Cane, P. 2002. *Responsibility in law and morality*. Oxford: Hart Publishing.
- Deegan, H. 2001. *The politics of the new South Africa: Apartheid and after*. Harlow, England: Longman.
- De Gruchy, J. 1997. African theology: South Africa. In Ford, D. (red.). *The modern theologians: An introduction to Christian theology in the twentieth century*. Oxford: Blackwell: 445–454.
- Green, W. en Neusner, J. (reds.). 1996. *The religion factor: An introduction to how religion matters*. Louisville: John Knox Press.
- Gustafson, J. 1988a. An analysis of church and society social ethical writings. In *Ecumenical Review*, 40: 267–278.
- Gustafson, J. 1988b. *Varieties of moral discourse: Prophetic, narrative, ethical and Policy*. Michigan: Grand Rapids.
- Hart, H. 1968. *Punishment and responsibility. Essays in the philosophy of Law*. Oxford. Claredon.
- Hauerwas, S. 1974. *Vision and Virtue: Essays in Christian Ethical Reflection*. Notre Dame: Fides Press.
- Hauerwas, S. 1977. *Truthfulness and Tragedy: Further Investigations in Christian Ethics*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Hauerwas, S. 1981. *A community of character toward a constructive Christian social ethic*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Hauerwas, S. 1983. *The peaceable kingdom. A primer in Christian ethics*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.
- Huntington, S. 1997. *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Touchstone.
- King, M.L. (jr.). 1986. *A testament of hope: The essential writings of Martin Luther King jr.* San Francisco: Harper and Row.
- Koopman, N. 2003. Some comments about public theology today. *Journal of Theology for Southern Africa*, Desember: 1–19.
- Koopman, N. 2005a. Reconciliation and the Confession of Belhar 1996: Some challenges for the Uniting Reformed Church in South Africa. In Van der Borght, E, Van Keulen, D, Brinkman, M. (eds.) *Studies in Reformed Theology*.
- Koopman, N. 2005b. Theology and the fulfillment of social and economic rights: Some theoretical considerations. In Van der Walt, A.J. (ed.). *Theories of social and economic justice*. Stellenbosch: Sun Press.
- Küng, H. en Kuschel, K.J. (reds.). 1993. *A global ethic: The declaration of the Parliament of World Religions*. New York: Continuum.
- Küng, H. (red.). 1996. *Yes to a global ethic*. New York: Continuum.
- Smit, D.J. 2005. On social and economic justice in South Africa today: A theological perspective on theoretical paradigms. In Van der Walt, A. J. (ed.). *Theories of soical and economic justice*. Stellenbosch: Sun Press.
- Sparks, A. 2003. *Beyond the miracle: Inside the new South Africa*. Johannesburg: Jonathan Ball.
- Visser, A. 2005. Werkloosheidsyfer krimp tot 26,2%. *SakeRapport*, 1 April: 1.

¹⁶ Baie wette is geskrap of hervorm ter bevordering van 'n samelewing waar elke mens se waardigheid gerespekteer word. Sien onder meer <http://www.info.gov.za/documents> en <http://www.constitutionalcourt.org.za/site/yourrights> vir vele ander wette wat verander is met dié doel.

Visser, A. 2005. Kredietwet sal banke, mikroleners so raak. In *SakeBurger*, 2 Julie:12.

Walshe, P. 1997. Christianity and the Anti-apartheid struggle: The prophetic voice within divided churches. In Elphick, R en Davenport, R (eds.), *Christianity in South Africa. A Political, Social and Cultural History*. Cape Town: David Phillip 383 – 399.

Wogaman, J.P. 2000. *Christian perspectives on politics*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox.

<http://www.Constitutionalcourt.org.za/yourrights/knowyourrights-childrensrights.htm>. 2003 - 05 - 30

<http://www.info.gov.za/documents/2004-07-08>

<http://www.constitutionalcourt.org.za/site/yourrights> 2004 – 07 – 15

TREFWOORDE

Teorievorming
Wetgewing
Hersiening
Implementeer
Menswaardigheid

KEY WORDS

Theoryformation
Legislation
Review
Implementation
Human Dignity

Kontakbesonderhede:

Donald, J. Katts
(Post-doktorale navorsingsgenoot – Sistematiese eologie,
Universiteit Stellenbosch –
djkatts@mweb.co.za)

Prof NN Koopman
Dekaan: Fakulteit Teologie
Universiteit Stellenbosch